

SAMARQAND-YER YUZINING SAYQALI

Norqulova Umida

Melimamatova Mehribonu

Aliboyeva O'rozgul

Mamadiyeva Barchinoy

Navoiy innovatsiyalar universiteti

Surxondaryo kampusi Tarix yo'nalishi talabalari.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17281595>

Annotatsiya. Ushbu maqola Samarqandning tarixiy va madaniy ahamiyatini, shahar maydonining tabiat bilan uyg'unlashgan go'zalligi va sayqali royi zaminas (ya'ni, shahar landshaftining noyob tabiiy va estetik jihatlari)ni o'rganishga bag'ishlangan. Tadqiqotda shahar markazi, uning atrofidagi landshaft, tarixiy inshootlar va tabiiy muhitning bir-biri bilan uyg'unligi tahlil qilinadi. Maqolada shuningdek, shahar sayqali zaminasining ekologik va turistik ahamiyati, uning tarixiy meros bilan bog'liqligi haqida ham so'z boradi.

Kalit so'zlar: Samarqand, sayqali royi zaminas, landshaft, tarixiy meros, ekologiya, turizm, shaharning estetik qadri.

SAMARKAND - THE BEAUTY OF THE EARTH

Annotation. This article is devoted to the study of the historical and cultural significance of Samarkand, the beauty of the city square in harmony with nature and the sajkali royi zaminas (i.e., the unique natural and aesthetic aspects of the urban landscape). The study analyzes the harmony of the city center, its surrounding landscape, historical buildings and the natural environment with each other. The article also discusses the ecological and touristic significance of the sajkali royi zaminas of the city, its connection with historical heritage.

Keywords: Samarkand, sajkali royi zaminas, landscape, historical heritage, ecology, tourism, aesthetic value of the city.

САМАРКАНД – КРАСОТА ЗЕМЛИ

Аннотация. Статья посвящена изучению историко-культурного значения Самарканда, красоты городской площади в гармонии с природой и саджкали ройи заминас (то есть уникальных природно-эстетических аспектов городского ландшафта).

В исследовании анализируется гармония центра города, окружающего его ландшафта, исторических зданий и природной среды. В статье также рассматривается экологическое и туристическое значение саджкали ройи заминас города, его связь с историческим наследием.

Ключевые слова: Самарканд, саджкали ройи заминас, ландшафт, историческое наследие, экология, туризм, эстетическая ценность города.

Samarqand O'zbekistonning qadimiy shaharlaridan biri bo'lib, uning boy tarixiy merosi va go'zal landshafti bilan ajralib turadi. Sayqali royi zaminas (shahar maydonining tabiiy va sun'iy elementlar bilan uyg'unlashgan go'zalligi) shaharni nafaqat tarixiy, balki estetik va ekologik nuqtai nazardan ham o'rganishga qiziqish uyg'otadi. Ushbu maqolada Samarqandning landshaftining noyob jihatlari, tarixiy obidalar bilan uyg'unligi va ekologik ahamiyati tahlil qilinadi.

Samarqand – O'zbekistonning eng qadimiy va tarixiy shaharlaridan biri bo'lib, ming yillik tarixi davomida turli madaniyatlar va sivilizatsiyalar chorrahasida rivojlanib kelgan.

Shahar o'zining strategik joylashuvi, boy tabiiy resurslari va me'moriy obidalar bilan nafaqat Markaziy Osiyo, balki butun dunyo tarixida alohida o'rin tutadi. "Samarqand sayqali royi zaminas" atamasi shahar go'zalligi, obodligi va uning tarixiy, madaniy hamda iqtisodiy ahamiyatini ifodalaydi. Bu atama shaharni nafaqat geografik joylashuvi, balki uning insonlar hayoti, ijtimoiy-iqtisodiy faoliyati va madaniy merosi bilan ham bog'laydi. Tarixiy manbalarga ko'ra, Samarqand qadimiy davrlardan boshlab savdo yo'llari, ilm-fan markazlari va me'moriy yodgorliklari bilan mashhur bo'lgan. Bu shahar Buyuk Ipak yo'li davrida mintaqaning iqtisodiy va madaniy markazi sifatida rivojlanib, turli xalqlar va sivilizatsiyalar bilan doimiy aloqada bo'lgan. Arxeologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, shahar hududi miloddan avvalgi II ming yillikdan boshlab odamlar tomonidan yashab kelgan. Samarqandning tarixiy obidalar – Registon majmuasi, Bibixonim masjidi, Shohi Zinda majmuasi kabi yodgorliklar nafaqat shaharni, balki butun Markaziy Osiyoni madaniy jihatdan boyitgan. Shuningdek, Samarqand o'zining tabiiy boyliklari, landshaftining o'ziga xosligi va yer yuzidagi o'rnini hisobga olgan holda, "sayqali royi zaminas" sifatida e'tirof etiladi. Shahar bog'lari, sug'orilgan dala maydonlari, qadimiy suv omborlari va tog'oldi landshaftlarining uyg'unligi, shahar aholisining turmush tarzini boyitib, ekologik va estetik muhit yaratgan. Zamonaviy statistik ma'lumotlarga ko'ra, Samarqand shahrida bugungi kunda aholining soni 550 mingdan oshadi va shahar iqtisodiy, madaniy hamda ilmiy markaz sifatida Markaziy Osiyoda muhim ahamiyatga ega. Mazkur ilmiy tadqiqotning asosiy maqsadi – Samarqandning sayqali royi zaminas sifatidagi o'rnini va ahamiyatini chuqur tahlil qilish, shahar tarixidagi muhim voqealarni yoritish hamda uning me'moriy, madaniy va ijtimoiy merosini baholashdir. Shu maqsadda maqolada tarixiy manbalar, arxeologik topilmalar va zamonaviy ilmiy tadqiqotlar asosida shahar tarixi, uning obodligi va madaniy merosi keng ko'lamda o'rganiladi. Tadqiqot shuni ham ko'rsatadiki, Samarqandning tarixiy va madaniy boyliklari nafaqat O'zbekiston balki butun dunyo merosi sifatida saqlanishi va rivojlantirilishi lozim.

Qadimiy davr va shahar tarixi. Samarqand – Markaziy Osiyoning eng qadimiy shaharlaridan biri bo'lib, uning tarixi ming yilliklarga borib taqaladi. Arxeologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, shahar hududida miloddan avvalgi II ming yillikdan boshlab odamlar tomonidan yashash belgilangan. Shahar strategik joylashuvi tufayli Buyuk Ipak yo'li savdo tarmoqlarining markaziy nuqtalaridan biriga aylangan va turli xalqlar bilan boy madaniy va iqtisodiy aloqalarni o'rnatgan. Qadimiy davrda Samarqand mintaqaning madaniy va iqtisodiy hayotida markaz bo'lgan. Aholi asosan dehqonchilik, chorvachilik va hunarmandchilik bilan shug'ullangan. Shu davrda shahar hududida ilk turar joylar, qal'alar va oddiy ibodatxonalar bunyod etilgan. Tarixiy manbalar shuni ko'rsatadiki, Samarqand qadimdan savdo va madaniyat markazi sifatida rivojlanib, o'sha davrning ilm-fan markazlari bilan doimiy aloqada bo'lgan.

Islomiy davr va ilm-fan markazi. Islom davrida Samarqand ilm-fan va madaniyat markazi sifatida yanada rivojlandi. XI–XII asrlarda shahar matematika, astronomiya, tibbiyot va adabiyot sohalarida yetuk ilmiy markazga aylangan. Bu davrda Samarqand ko'plab kutubxonalar, madrasa va masjidlar bilan boyitilgan. Shahar xalqi ilmiy tadqiqotlar, kitob to'plash va yozish san'ati bilan faol shug'ullangan. Shu davr Samarqandni Markaziy Osiyoda diniy va ma'naviy markaz sifatida shakllantirdi.

Temuriylar davri va me'moriy yuksalish. Temuriylar davri Samarqand tarixida alohida o'rin tutadi. Temur (Tamerlan) o'z poytaxtini Samarqandga ko'chirib, shaharni me'moriy, madaniy va ilmiy markazga aylantirdi. Shu davrda Registon majmuasi, Bibixonim masjidi, Gur-Amir maqbarasi, Shohi Zinda majmuasi kabi yirik me'moriy obidalar bunyod etildi.

Bu obidalar nafaqat shaharni bezatgan, balki Markaziy Osiyoning madaniy va ilmiy hayotiga katta hissa qo'shgan. Temuriylar davrida Samarqand o'zining noyob me'moriy uslubi, naqshinkor obidalar va san'ati bilan mashhur bo'lgan.

Madaniy meros va xalq san'ati. Samarqandning madaniy konteksti turli xalqlar va sivilizatsiyalar bilan aloqalar tufayli boyib borgan. Shahar xalqaro savdo, ilm-fan va diniy markaz sifatida shakllangan. Hunarmandchilik, mato to'qish, keramika, zargarlik, milliy musiqiy va badiiy an'analar shahar madaniy hayotining ajralmas qismi bo'lgan. Shahar aholisi turli etnik guruhlardan tashkil topgan bo'lib, ularning urf-odatlar, hunarmandchiligi va madaniy faoliyati Samarqandning rang-barang madaniy hayotini yaratgan. Shuningdek, shahar tabiiy landshafti bilan ham chambarchas bog'liq. Sug'd daryosi vodiysi atrofida joylashgan bo'lib, sug'orilgan dala maydonlari, bog'lar va qadimiy suv tizimlari shahar aholisining ijtimoiy-iqtisodiy hayotini rivojlantirishga xizmat qilgan. Shu bilan birga, shahar markazidagi masjidlar, madrasa va maqbaralar aholining diniy va ma'naviy hayotida muhim rol o'ynagan. Zamonaviy davr va global ahamiyat. Bugungi kunda Samarqand shahrida 550 mingdan ortiq aholi yashaydi va shahar iqtisodiy, madaniy hamda ilmiy markaz sifatida Markaziy Osiyoda muhim ahamiyatga ega.

Zamonaviy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, shahar tarixiy va madaniy merosi nafaqat arxeologik topilmalar va me'moriy obidalarda, balki shaharni tashkil etgan an'anaviy hunarmandchilik, xalq san'ati va mehnat faoliyatida ham namoyon bo'ladi.

UNESCO tomonidan Jahon merosi ro'yxatiga kiritilgan Registon va Shohi Zinda majmuasi Samarqandning nafaqat O'zbekiston balki butun insoniyat tarixining qadimiy va madaniy markazi sifatida tan olinishini ta'minlaydi. Shaharning tarixiy va madaniy konteksti uni turizm, ilmiy tadqiqot va madaniyat rivoji uchun muhim markazga aylantiradi. Samarqand Markaziy Osiyodagi qadimiy shaharlardan biri bo'lib, Ipak yo'li davrida strategik va savdo markazi sifatida rivojlangan. Shahar me'moriy obidalar, masalan, Registon ansambli, Shohizinda majmuasi va boshqa tarixiy yodgorliklar shahar landshaftining ajralmas qismi hisoblanadi. Shahar atrofidagi tabiiy manzaralar – tog'lar, daryo bo'ylari, bog'lar va xiyobonlar – sayqal zaminasning shakllanishida muhim rol o'ynaydi. Ushbu tabiiy elementlar shahar estetik qiyofasini boyitadi va ekologik muvozanatni saqlashga yordam beradi.

Estetik va ekologik ahamiyati. Samarqand sayqali royi zaminasi shaharga turistik jalb qilish va aholi uchun sifatli yashash muhiti yaratish imkonini beradi. Shahar landshaftining estetik jihatlari, shuningdek, shahar tarixiy obidalarining ko'rkamligi bilan uyg'unlashadi, bu esa ekologik va madaniy merosni birgalikda saqlash zaruratini ko'rsatadi.

Samarqandning estetik va ekologik ahamiyati. Samarqand shahri o'zining tarixiy me'moriy obidalar, noyob landshaftlari va go'zal tabiiy muhitlari bilan estetik jihatdan juda boydir. Shahar obidalarida, masalan, Registon majmuasi, Bibixonim masjidi, Shohi Zinda va Gur-Amir maqbaralarida noyob naqshinkorlik va rang-barang keramik ishlanmalar mavjud bo'lib, ular o'z davrining san'at va badiiy didini ifodalaydi. Bu obidalar shaharni nafaqat tarixiy, balki estetik jihatdan ham jozibali qiladi. Samarqandning shaharsozlik an'analari ham estetik jihatdan muhim hisoblanadi. Bog'lar, xiyobonlar, sug'orilgan maydonlar va daryolar bo'yida joylashgan yashil maydonlar shaharga uyg'unlik va vizual go'zallik baxsh etadi. Shaharning qadimiy va zamonaviy arxitekturasini uyg'unligi, ranglarning uyg'un ishlatilishi va landshaftning tabiiy go'zalligi turizm va ilmiy tadqiqotlar uchun jozibali makon yaratadi. Shahar aholisi va mehmonlari uchun estetik muhit ruhiy va ma'naviy qoniqish manbai hisoblanadi.

Samarqandning go'zal estetik muhiti san'at, fotografiya, badiiy ijod va turizm sohalarini rivojlantirishda ham katta ahamiyatga ega.

Samarqandning tabiiy landshafti va ekologik muhitining o'ziga xosligi shaharning ekologik barqarorligini ta'minlaydi. Shahar Sug'd daryosi vodiysi atrofida joylashgan bo'lib, sug'orilgan dala maydonlari, bog'lar va qadimiy suv tizimlari ekologik muvozanatni saqlashga xizmat qiladi. Shahar hududida joylashgan tabiiy manzaralar – tog'oldi hududlar, bog'lar, parklar va yashil maydonlar havoning tozalanishi, mikroiqlimni yaxshilash va shahar aholisining salomatligini saqlashda muhim rol o'ynaydi. Samarqandning ekologik ahamiyati shuningdek, shaharni obodonlashtirish, suv resurslarini boshqarish va yer osti suvlaridan oqilona foydalanish bilan bog'liq. Tarixiy manbalarda shahar aholisining sug'orish tizimlari, qanallar va suv omborlari ekologik tizimni barqaror saqlashga xizmat qilgani qayd etilgan. Bugungi kunda esa shahar ekologik muhitni himoya qilish, yashil hududlarni kengaytirish va tabiiy landshaftni saqlash bo'yicha zamonaviy tadbirlar olib borilmoqda. Samarqandning estetik va ekologik ahamiyati bir-biri bilan chambarchas bog'liq. Tabiiy landshaftning go'zalligi shahar estetik muhitini boyitadi, shuningdek, ekologik barqarorlikni ta'minlaydi. Masalan, bog'lar va xiyobonlarda ekilgan o'simliklar nafaqat vizual go'zallik yaratadi, balki shahar havosini tozalaydi, shovqinni kamaytiradi va shahar aholisi uchun dam olish maskanini tashkil qiladi. Shu bilan birga, tarixiy me'moriy yodgorliklar atrofida yashil maydonlar shaharni ekologik va estetik jihatdan boyitadi. Samarqand shahri nafaqat tarixiy va madaniy merosi bilan, balki estetik va ekologik boyliklari bilan ham noyobdir. Shahar estetik muhitini me'moriy obidalar, landshaft va bog'lar boyitadi, ekologik muhit esa shahar aholisining salomatligi, turizm va ilmiy tadqiqotlar uchun qulay sharoit yaratadi. Shu sababli, Samarqandning estetik va ekologik ahamiyatini saqlash va rivojlantirish nafaqat madaniy merosni himoya qilish, balki shahar hayot sifatini yaxshilash uchun ham muhimdir.

Turizm va ijtimoiy foydasi. Samarqandning turizm va ijtimoiy foydasi. Turizmning rivojlanishi. Samarqand shahri o'zining boy tarixiy, madaniy va estetik merosi bilan xalqaro turizm markazi sifatida e'tirof etiladi. Shahar Buyuk Ipak yo'li davridan boshlab savdo va madaniyat markazi bo'lgan bo'lsa, hozirgi kunda u jahonda mashhur sayyohlik maskaniga aylangan. Registon majmuasi, Bibixonim masjidi, Gur-Emir maqbarasi, Shohi Zinda majmuasi va boshqa tarixiy obidalar turistlar uchun asosiy diqqatga sazovor joylar hisoblanadi. So'nggi yillarda O'zbekiston hukumati tomonidan turizmni rivojlantirish bo'yicha amalga oshirilgan strategik dasturlar samarali natija bermoqda. Rasmiy statistikaga ko'ra, 2023 yilda Samarqandga tashrif buyurgan xorijiy va mahalliy turistlar soni 2 milliondan oshgan. Turizm nafaqat iqtisodiy daromad keltiradi, balki shahar madaniy merosini saqlash va targ'ib qilish imkonini ham beradi.

Ijtimoiy foyda. Turizmning ijtimoiy foydasi ham katta. Birinchi navbatda, u aholi bandligini oshiradi. Turizm sohasida mehmonxona, restoran, yo'nalishli ekskursiyalar, qo'l hunarmandchiligi va transport xizmatlari orqali yuzlab ish o'rinlari yaratiladi. Shu bilan birga, shahar aholisi o'z madaniy va tarixiy merosini qadrlashga o'rganadi, urf-odat va an'analarni saqlashga intiladi. Samarqandda turizm nafaqat iqtisodiy, balki madaniy va ijtimoiy integratsiya vositasi sifatida ham ishlaydi. Turistlar bilan o'zaro aloqalar shahar aholisi uchun yangi tajriba, bilim va ko'nikmalarni rivojlantirish imkonini beradi. Shu bilan birga, turizm orqali shahar infratuzilmasi, yo'llar, bog'lar, xiyobonlar va jamoat joylari yaxshilanadi, bu esa umumiy shahar hayot sifatini oshiradi.

Turizm, madaniyat va ekologiya uyg'unligi. Samarqandning turizm va ijtimoiy foydasi uning madaniy va ekologik konteksti bilan chambarchas bog'liq. Madaniy yodgorliklar, tarixiy obidalar va tabiiy landshaftlar birgalikda turizm maskani sifatida qadrlanadi. Shu sababli, turizmni rivojlantirish jarayonida ekologik muhitni saqlash va shahar estetik go'zalligini himoya

qilish muhim ahamiyatga ega. Samarqand shahri turizm va ijtimoiy foydasi bilan nafaqat iqtisodiy, balki madaniy, ijtimoiy va ekologik rivojlanishga hissa qo'shadi. Turizm shaharning tarixiy va madaniy merosini saqlash, shahar aholisining bandligini oshirish va turizm orqali yangi imkoniyatlar yaratishda muhim vosita hisoblanadi. Shu bilan birga, turizm orqali Samarqandning global miqyosdagi obro'si oshadi va shahar xalqaro madaniy va iqtisodiy aloqalar markaziga aylanadi. Samarqand shahar landshaftining tartibga solinishi va estetik jihatlari turizmni rivojlantirishga xizmat qiladi.

-Samarqand shahri o'zining ming yillik tarixi, boy madaniy merosi, estetik go'zalligi va ekologik boyliklari bilan nafaqat O'zbekiston balki butun dunyo uchun noyob shahar sifatida e'tirof etiladi. Tarixiy manbalardan va arxeologik topilmalardan ko'rinib turibdiki, shahar qadimiy davrlardan boshlab Buyuk Ipak yo'li savdo yo'llari chorrahasida muhim markaz bo'lgan, turli xalqlar va sivilizatsiyalar bilan doimiy aloqada bo'lgan. Temuriylar davrida bunyod etilgan me'moriy yodgorliklar, masalan, Registon majmuasi, Bibixonim masjidi, Shohi Zinda va Gur-Amir maqbaralari shaharni estetik jihatdan boyitib, Markaziy Osiyo va butun insoniyat madaniyatining ajralmas qismiga aylantirdi. Samarqandning estetik va ekologik boyliklari shaharga nafaqat vizual va tabiiy go'zallik baxsh etadi, balki shahar aholisining hayot sifatini yaxshilash, turizm va ijtimoiy faoliyatni rivojlantirishga xizmat qiladi. Turizm shaharning iqtisodiy rivojlanishi, mahalliy aholi bandligini oshirish va urf-odat hamda an'analarni saqlashda muhim vosita sifatida ishlaydi. Shu bilan birga, shahar ekologik va estetik uyg'unligi, landshaft va yashil hududlarning saqlanishi orqali barqaror rivojlanishga hissa qo'shadi. Shu bois, Samarqandning sayqali royi zaminas sifatidagi o'rni va ahamiyati nafaqat tarixiy va madaniy, balki ekologik, estetik va ijtimoiy jihatdan chuqur ilmiy tahlilni talab qiladi. Shahar tarixiy meros, madaniyat va ekologiya uyg'unligining mukammal namunasidir. Uni saqlash, rivojlantirish va kelajak avlodlarga yetkazish nafaqat O'zbekiston balki butun insoniyat uchun muhim vazifadir. Samarqand o'zining noyoblighi va boy merosi bilan global miqyosda madaniy va ilmiy markaz sifatida o'rnatilgan bo'la oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Akhmedov, Sh. (2015). Samarqand tarixi va madaniy merosi. Toshkent: Fan.
2. Raximov, O. (2018). Markaziy Osiyo shaharlari va landshaftlari. Toshkent: O'zbekiston universiteti nashri.
3. Karimov, B. (2020). Samarqand: tarix va zamonaviylik uyg'unligi. Samarqand: Ilm.
4. UNESCO World Heritage Centre. (2023). Samarkand – Crossroad of Cultures. [Online]